

РОЗДІЛ 3

Економіка підприємства та організація виробництва

Проблеми визначення мінімальної заробітної плати в Україні

І. М. Сотникⁱ, О. І. Карпіщенкоⁱⁱ, Т. В. Якушкоⁱⁱⁱ

У статті проаналізовано сучасний стан, проблеми та шляхи вдосконалення формування мінімальної заробітної плати в Україні. Розглянуто поняття та роль мінімальної заробітної плати в економіці, досліджено динаміку номінальної та реальної мінімальної оплати праці, встановлено економічні взаємозв'язки між мінімальною заробітною платою, споживчим кошиком та прожитковим мінімумом, в основу яких, на відміну від інших, покладено комплексний аналіз динаміки цих показників в Україні з використанням міжнародних порівнянь. На підставі результатів аналізу основних економічних індикаторів у сфері оплати праці та якості життя запропоновано низку рекомендацій з удосконалення механізмів визначення мінімальної заробітної плати в Україні, що на відміну від інших базуються на всебічному оцінюванні наслідків необґрунтованого підвищення мінімальної заробітної плати та враховують досвід розвинених країн світу.

Ключові слова: державне регулювання, мінімальна заробітна плата, номінальна та реальна заробітна плата, прожитковий мінімум, споживчий кошик.

Абревіатури:

МЗП	– мінімальна заробітна плата;
СК	– споживчий кошик;
ПМ	– прожитковий мінімум;
ЄС	– Європейський Союз;
ВВП	– валовий внутрішній продукт.

УДК 331.214.5+331.215.53]:364-262:339.133.3(477)

JEL коди: J31, E24, J38

Постановка проблеми. У ринкових умовах МЗП відіграє життєво важливу функцію соціально-економічного захисту кожного працівника. Питання визначення ефективного рівня МЗП в Україні сьогодні активно обговорюється як роботодавцями, так і працівниками. Підвищення рівня МЗП – значно продуктивніший метод боротьби з бідністю, ніж будь-які форми соціальної допомоги. Проте наразі процес встановлення МЗП має цілу низку недоліків, пов'язаних як із надзвичайно низькою оцінкою трудових ресурсів України порівняно з розвиненими країнами, так і з популістським рішенням

ⁱ *Сотник Ірина Миколаївна*, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки і бізнес-адміністрування Сумського державного університету;

ⁱⁱ *Карпіщенко Олексій Іванович*, кандидат економічних наук, професор, професор кафедри економіки і бізнес-адміністрування Сумського державного університету;

ⁱⁱⁱ *Якушко Тетяна Віталіївна*, студент Навчально-наукового інституту фінансів, економіки та менеджменту імені Олега Балацького Сумського державного університету.

© І. М. Сотник, О. І. Карпіщенко, Т. В. Якушко, 2017.

уряду збільшити МЗП у 2017 р. удвічі, що може призвести до економічного колапсу багатьох підприємств, особливо малого бізнесу. Крім того, в Україні використовуються застарілі методи й підходи до формування СК та ПМ, що тісно пов'язані з МЗП. З огляду на це важливим питанням є пошук шляхів удосконалення методів визначення МЗП в Україні, що обумовлює актуальність цього наукового дослідження.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблеми державного регулювання оплати праці на основі МЗП досліджували у своїх працях О. А. Грішнова та А. М. Колот [10], П. Герасименко [6], Г. М. Давидов [7], І. В. Луняк [12], Р. Б. Попівняк [15], О. М. Пищуліна [14] та ін. Ними розроблені теоретико-методологічні й методичні засади визначення МЗП та її регулювання, практичні механізми коригування МЗП з урахуванням багатьох макроекономічних факторів. Водночас, незважаючи на значні наукові здобутки, сьогодні недостатньо уваги вченими і практиками приділяється комплексному аналізу вітчизняної МЗП з погляду міжнародних порівнянь, наслідків її радикальної зміни для економічних процесів та впливу на якість життя населення. Крім того, в контексті вітчизняної економічної кризи 2014–2016 рр. залишаються невирішеними питання пошуку шляхів удосконалення методів формування МЗП в Україні, визначення її ефективних розмірів з урахуванням як фізіологічних, так і духовних потреб людини і таких способів збільшення МЗП, що не призведуть до погіршення стану приватного сектору економіки України.

Метою статті є дослідження сучасних проблем та підходів до визначення МЗП в Україні та розроблення рекомендацій з удосконалення механізмів її формування.

Для досягнення поставленої мети у роботі визначено такі завдання:

- проаналізувати поняття і роль МЗП;
- визначити фактори, що впливають на її розмір, та механізми її формування;
- провести порівняння МЗП в Україні та провідних країнах світу;
- виконати аналіз динаміки номінальної та реальної МЗП в Україні;
- виявити зв'язок між рівнем економічного розвитку країни та розміром МЗП, взаємозв'язок МЗП, ПМ та СК;
- проаналізувати наслідки необґрунтованого підвищення МЗП;
- розробити заходи щодо удосконалення механізму формування МЗП в Україні.

Результати дослідження. Відповідно до поточної редакції Закону України «Про оплату праці» поняття МЗП трактується як встановлений законом мінімальний розмір оплати праці за виконану працівником місячну (годинну) норму праці. Вона є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств усіх форм власності [3].

Перевагою у встановленні та підвищенні МЗП є заохочення працівників працювати інтенсивніше, і, таким чином, за рахунок зростання заробітної плати збільшуватиметься продуктивність праці, а отже, й ефективність національної економічної системи. МЗП також виконує захисну функцію. У разі монопсонії на ринку праці роботодавець частково позбавляється влади над формуванням заробітної плати, оскільки законодавство забороняє виплачувати її нижче від встановленого рівня.

Розмір встановленої державою МЗП залежить від рівня добробуту суспільства та здійснюваної соціальної політики. Проте питання визначення і зміни рівня МЗП в Україні є актуальними та складними водночас. Зокрема, існує безліч дискусій щодо необхідності й обґрунтованості законодавчого встановлення рівня МЗП. Відомо, що МЗП заважає природному встановленню рівноваги на ринку праці. Адже вища заробітна плата спонукає до збільшення пропозиції на ринку праці і зменшення попиту

на працівників із боку фірм. Різке збільшення МЗП може призвести до зростання частки «чорного» (неофіційного працевлаштування) та «сірого» (офіційного працевлаштування на неповний робочий день і виплати частини заробітної плати у «конвертах») ринків праці. Крім того, в Україні встановлення МЗП здійснюється не на основі врахування об'єктивних соціально-економічних чинників, а стає інструментом впливу різних політичних сил.

Однак визначення МЗП необхідне, по-перше, тому, що вона є потужним інструментом для боротьби з нерівністю доходів різних верств населення. По-друге, законодавче встановлення МЗП захищає працівників від навмисного недооцінювання праці, оскільки у разі її відсутності роботодавці на власний розсуд можуть визначити розмір заробітної плати, що зазвичай буде нижче від ПМ, у той час як працівники здебільшого через загрозу звільнення не матимуть бажання вимагати підвищення оплати праці. По-третє, разом із системою соціального забезпечення політика встановлення МЗП є ефективним механізмом боротьби з бідністю. У 2015 р. за оцінками Програми розвитку ООН в Україні майже кожна третя родина з дітьми була бідною (32,6 %), а серед працюючих – кожний п'ятий (20,0 %) [19]. У 2016 р. 60 % українців проживали за межею бідності, тобто мали грошове забезпечення менше від норм, встановлених ООН та міжнародними стандартами [9]. Значна частка громадян, які перебувають за межею бідності, свідчить про неефективність існуючої в Україні політики соціального захисту працюючого населення, що, у свою чергу, підтверджує необхідність удосконалення підходів до визначення МЗП.

Треба зазначити, що наразі проблемним питанням є визначення механізму встановлення МЗП. За інформацією Міжнародної організації праці (МОП) сьогодні понад 90 % усіх країн світу мають законодавчі норми, що регулюють розмір МЗП [6]. Орієнтуючись на світовий досвід, можна виділити три основні підходи до встановлення рівня МЗП: а) уряд самостійно встановлює розмір МЗП (Словенія, Нідерланди, Хорватія, Нова Зеландія, Греція); б) встановлення величини МЗП відбувається у процесі домовленості між владою, роботодавцями та представниками працівників (Латвія, Литва, Польща, Болгарія, Словаччина, Угорщина, Чехія); в) для деяких країн характерна відсутність законів про МЗП і властива традиція укладання колективних угод між зацікавленими сторонами (Фінляндія, Норвегія, Італія, Данія, Австрія, Швеція) [6].

Для України властивий другий підхід до визначення МЗП. Відповідно до Закону України «Про оплату праці» розмір МЗП встановлюється Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України не рідше одного разу на рік і зазначається у Законі «Про державний бюджет України» з урахуванням вироблених шляхом переговорів пропозицій спільного представницького органу об'єднань профспілок та спільного представницького органу об'єднань організацій роботодавців на національному рівні [3]. Проте через наявність слабого профспілкового руху фактично МЗП встановлює уряд. Крім того, те, що останнє слово у прийнятті рішень залишається за владою, пояснюється тим, що до цього часу більшість соціальних виплат (пенсії, допомога у зв'язку з безробіттям) залежали від рівня МЗП.

В умовах ринкової економіки забезпечення мінімального рівня доходу населення є основною функцією державного регулювання оплати праці. Згідно з Конвенцією МОП про встановлення МЗП до основних факторів, що впливають на її визначення, належать: а) потреби працівників та їхніх сімей з урахуванням загального рівня заробітної плати в країні, ПМ, обсягів соціальної допомоги та порівняльного життєвого рівня інших

соціальних груп; б) економічні фактори, зокрема необхідні умови економічного розвитку, рівень продуктивності й бажаність досягнення і підтримання високого рівня зайнятості [6].

На основі перелічених факторів у світовій практиці сформувалися такі основні підходи до визначення величини МЗП: перший ґрунтується на мінімальних потребах людини, що формують СК (жорсткий зв'язок з ПМ); за другим підходом під час визначення МЗП беруть до уваги як фізичні, так і соціальні та культурні потреби людини (освіта, медичне обслуговування, комунікації тощо); згідно з третім підходом МЗП встановлюється залежно від розміру середньої зарплати (в ЄС МЗП становить 50–60 % від середньої).

В Україні відповідно до ст. 9 Закону України «Про оплату праці» розмір МЗП визначається з урахуванням: 1) вартісної величини ПМ; 2) загального рівня середньої заробітної плати; 3) продуктивності праці, рівня зайнятості та інших економічних умов [3]. У цілому можна говорити про використання в Україні другого підходу, що базується на доповненому СК. Причому згідно із законом МЗП не повинна бути меншою від ПМ.

Згідно із Законом України «Про прожитковий мінімум» ПМ визначається як вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я, набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних та культурних потреб особистості [4]. Станом на березень 2017 р. ПМ в Україні становив 1600 грн (з 1.05.2017 р. він був підвищений до 1684 грн для працездатних осіб), хоча Міністерство соціальної політики України відповідно до ст. 5 Закону України «Про прожитковий мінімум» повідомляло, що фактичний розмір ПМ ще у цінах серпня 2016 р. у розрахунку на місяць на одну особу становив 2669 грн (з урахуванням суми податку на доходи фізичних осіб – 2885 грн) [11]. Наразі величина ПМ є визначальною при формуванні тарифної сітки, пенсій та соціальної допомоги. Умисне заниження ПМ повинне запобігти посиленню навантаження на державний бюджет, адже більшість соціальних виплат формуються на його основі. Таким чином, інтереси незахищених верств населення абсолютно не беруться до уваги в умовах неодмінного зростання вартості життя.

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про оплату праці» розмір МЗП повинен переглядатися залежно від зміни розміру ПМ для працездатних осіб [3]. Зазвичай причиною зміни МЗП в Україні є зростання цін на товари із СК та загальні інфляційні процеси. Перевіримо, чи дійсно зростає реальна МЗП в Україні на тлі інфляційних коливань, а також за курсом валют (рис. 1). Розрахунки свідчать, що реальна МЗП, починаючи з середини 2014 р., була значно меншою за номінальний рівень. Зокрема, у 2015 р. її рівень зрівнявся із показником 2010 р.

Проблемним питанням залишається визначення МЗП з урахуванням зміни курсу валют. За 3 роки (із січня 2014 р. по грудень 2016 р.) МЗП зменшилася на 145 %. Фактично країні знадобилося 3 роки, щоб відновити рівень МЗП, досягнутий на початку 2011 р., лише за форсованого підвищення МЗП урядом. За умови продовження виявленої тенденції та відсутності несподіваних рішень уряду, щоб повернутися до рівня МЗП початку 2014 р., державі знадобилося б принаймні 7–8 років.

Необхідно також зазначити, що важливою оцінкою рівня вітчизняної МЗП є її порівняння із показниками країн ЄС, а також найближчих сусідів (рис. 2). Проаналізувавши рис. 2, можна зробити висновок, що найбільшу заробітну плату в ЄС

отримують жителі Люксембургу (1998,59 євро), що в 8,5 раза більше, ніж МЗП, яку отримують громадяни Болгарії (235,20 євро), та в 38 і 18 разів більше за українську МЗП у грудні 2016 р. та січні 2017 р. відповідно. Необхідно також звернути увагу, що найменшу зарплату отримують працівники тих країн, які нещодавно приєдналися до ЄС або планують вступ.

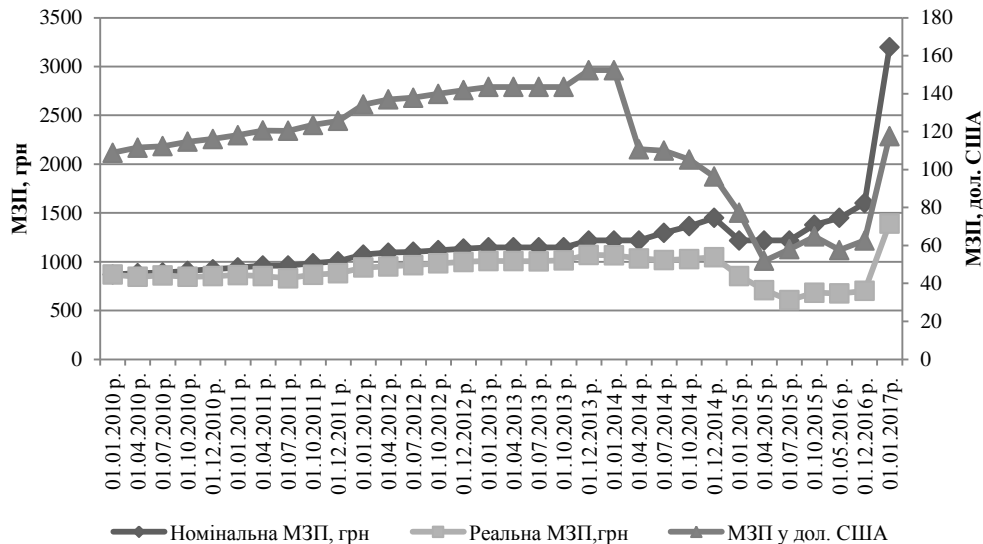

Рис. 1. Динаміка номінальної (у гривнях та доларах) та реальної (у гривнях) МЗП в Україні у 2010–2017 рр.
(складено авторами на основі [5] та [8])

Якщо порівняти МЗП України та найближчих європейських сусідів, то необхідно відмітити, що у січні 2017 р. вітчизняна МЗП була у 4 рази менша, ніж у Польщі та Туреччині і в 2,5 раза – ніж у Румунії. Розглядаючи рівні МЗП у країн-сусідів не членів ЄС, варто зазначити, що найбільший законодавчо встановлений рівень МЗП – у Білорусі (132,3 євро), який був у 2,5 раза вищим за український у грудні 2016 р., найменший – у Молдові (майже 115 євро).

Отже, наразі МЗП України залишається однією з найнижчих в Європі, що, безсумнівно, не може не відобразитися на стані національної економіки, а також добробуті найменш соціально захищених верств населення.

Існує прямо пропорційна залежність між рівнем доходу населення та рівнем економічного розвитку країни. Для аналізу рівня та якості життя в країні використаємо МЗП, а оцінити рівень економічного розвитку дає можливість показник валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення (рис. 3). Аналізуючи дані рисунка 1, можемо зробити висновок, що для більшості країн характерним є існування залежності між рівнем МЗП та ВВП на душу населення. Наприклад, для Ірландії, де МЗП одна з найвищих в Європі – 1 563,25 євро, показник ВВП на одну особу становить 56 700 євро (другий за величиною в ЄС). Водночас для Болгарії, країни з найменшим рівнем МЗП в ЄС (235 євро), ВВП у розрахунку на одну особу населення становить 6 600 євро, що в 3,5 раза більше, ніж в Україні. Отже, наразі Україна з ВВП на душу населення у розмірі

1 888 євро не в змозі встановити МЗП на рівні навіть найбіднішої країни ЄС. Крім того, за нашими розрахунками, для того, щоб мати економічну можливість встановити МЗП на рівні хоча б Білорусі (132 євро), нам необхідно наростити ВВП принаймні у 2 рази.

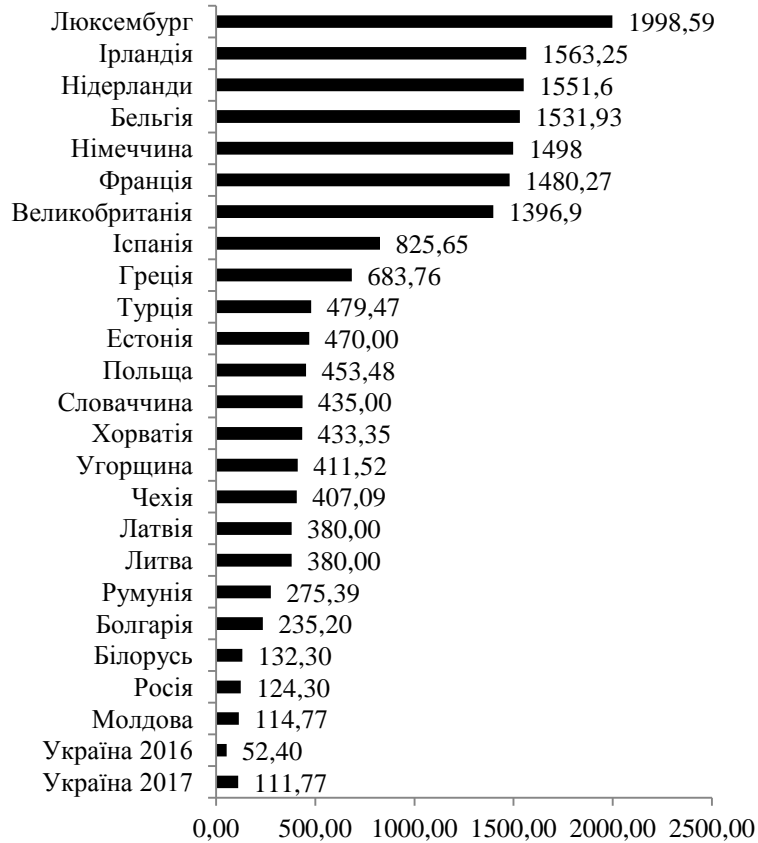

Рис. 2. Середньомісячна МЗП в Україні, у найближчих сусідів та в країнах ЄС за I кв. 2017 р., євро (розроблено авторами на основі [8] та [21])

МЗП в Україні встановлюється в рамках всієї країни і жодним чином не враховує особливості розвитку окремих регіонів, які істотно відрізняються за вартістю життя. Цей підхід, на нашу думку, є помилковим, адже, як доводять статистичні дослідження, вартість однакового набору товарів в окремих областях України є різною. Наприклад, порівняємо ціни окремих продуктів у м. Києві та Хмельницькій області станом на 10 лютого 2017 р. За даними Держкомстату ціна на вершкове масло в Хмельницькій області становила 123,25 грн/кг, у той час як у м. Києві – 150,86 грн/кг; на яловичину в Хмельницькій області – 97,77 грн/кг, у м. Києві – 107,87 грн/кг; на сало ціновий мінімум зафіксовано в Хмельницькій області – 37,72 грн/кг, максимум – у м. Києві – 69,49 грн/кг. Значна різниця (більш ніж на 11 та 30 %) у ціні продуктів, що входять до

СК, дає привід говорити про недоцільність встановлення єдиного рівня МЗП для всієї країни.

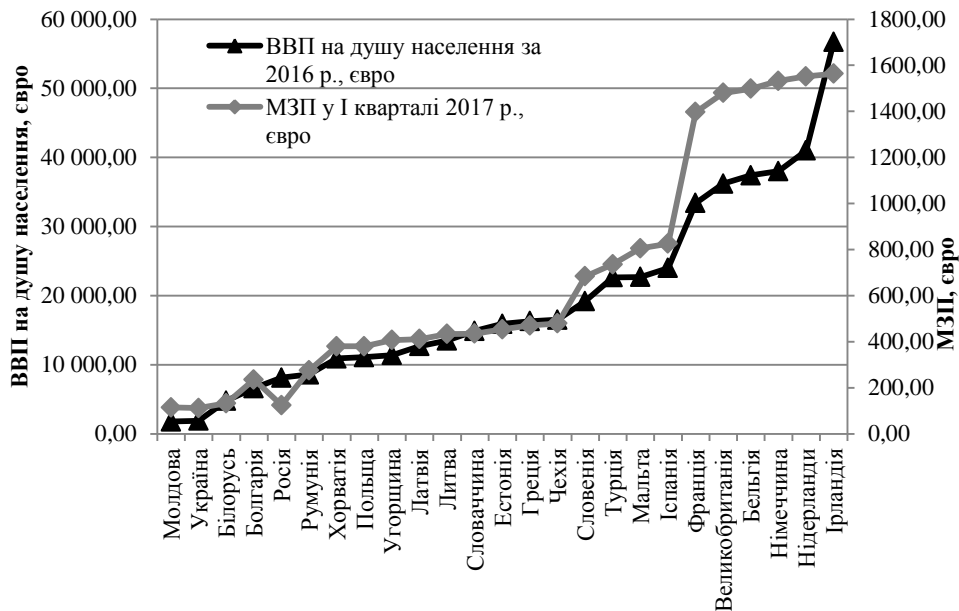

Рис. 3. Середньомісячна МЗП та ВВП на душу населення в країнах ЄС, Україні та її найближчих сусідів у 2016 – I кварталі 2017 рр. (складено авторами на основі [20] та [21])

Одним із ключових питань у процесі встановлення МЗП є формування СК. Станом на початок 2017 р. СК українця налічував 296 одиниць товарів та послуг [2]. Для прикладу, за даними ОЕСР [17] у Німеччині він становить 700 найменувань, у той час як у Польщі щорічно оцінюють, на що громадяни витрачають кошти, і на основі результатів переглядають та формують СК на наступний рік. Таким чином, наразі до складу польського СК входить 2 000 позицій товарів та послуг. Британський аналог налічує 704 позиції [13]. У Болгарії лише на групу продовольчих товарів виділяють 149 позицій (23–27 % від загальної кількості).

Отже, з урахуванням світового досвіду перегляди та доповнення СК українця відбуваються не так ґрунтовно, як того вимагає час. У цифровому вимірі кошик істотно «програє» європейським аналогам. Розглянемо більш детально, як змінився СК українця у 2017 р. порівняно з його попереднім варіантом 2000 р. (табл. 1).

Відповідно до поданих даних істотних змін у підході до формування СК не відбулося. Було додано лише декілька важливих позицій, проте необхідно зазначити, що з переліку вилучено окремі види м'яса та знежирене молоко, які стали звичними для більшості українців. Більше того, не було додано до СК дорослих осіб соки як овочеві, так і плодово-ягідні, а також додаткові витрати на продукти харчування під час свят (Новий Рік, Різдво, Великдень), адже їжа використовується не лише як засіб для підтримання існування, а й виконує культурну та соціальну функції. Отже, наразі набір

товарів і послуг СК є застарілим та неспроможний відобразити повною мірою різноманітність потреб сучасної людини.

Значної позитивної зміни в СК зазнала категорія ліків. Більш широкий перелік медикаментів дозволяє краще задовольнити потреби населення. Зокрема, до списку увійшли корвалмент, дротаверин, активоване вугілля, ібупрофен, очні краплі тощо. Однак, як відомо, більша частина населення схильна до сезонного гіповітамінозу, профілактика та лікування якого передбачають вживання додаткової кількості синтетичних вітамінів. Уряд вирішив, навпаки, полівітаміни вилучити з переліку. Крім того, до медичних інструментів, окрім термометра та джгута, на наш погляд, доцільно додати вимірювач тиску з урахуванням статистики гіпертонічних захворювань населення України.

Таблиця 1

Зміни у СК працездатної особи в Україні у 2017 р. порівняно з 2000 р.
(розроблено авторами на основі [1] та [2])

Товар	Річна норма споживання, кг	
	2000 р.	2017 р.
Житнє борошно	0,4	9,4 (заміна на пшеничне)
Яловичина,	14	16
баранина,	2	0
кролятина	2	0
Птиця	12	14
Молоко знежирене	65	60 (заміна на кефір)
Риба	2,5	9,5
Кава (в зернах)	–	0,5
Чай	–	0,4
Сіль	–	3
Спеції (лавровий лист)	–	0,3

МЗП повинна бути своєрідним соціальним захистом, важелем відтворення робочої сили, а не межею фізіологічного виживання. Тому вважаємо за доцільне стверджувати, що норми їжі, прописані в українському СК, є заниженими і не дозволяють забезпечити нормальний розвиток та функціонування людського організму. Крім того, періоди використання довгострокових товарів (одяг, меблі, техніка тощо) є завищеними. На підтвердження цього порівняємо СК України, Німеччини та Польщі на прикладі однієї з категорій товарів, а саме чоловічого одягу та взуття.

Для проведення аналізу використаємо дані з джерел [2] та [16]. Для розрахунків нами було взято нормативи, визначені українським законодавством щодо формування СК, для Німеччини та Польщі – використано відсоток витрат на кожен з видів товарів та послуг, при цьому основу склали МЗП у країнах (1 445 та 400 євро відповідно станом на 2011 р.). Під час розрахунку нами використовувалися лише основні статті витрат; нерегулярні, такі як перукарські послуги, ремонт одягу чи побутової техніки, до уваги не бралися [16]. Одержані результати є умовними, проте дають досить точне уявлення про реальну ситуацію в країнах (табл. 2).

Грунтуючись на даних табл. 2, можна підсумувати, що українець із МЗП може собі дозволити набагато менше, ніж німець чи поляк. Період корисного використання речей у європейських країнах в 1,5 раза менший за українські норми, хоча необхідно

зазначити, що за окремими видами товарів (кросівки, майка) український СК зрівнявся із польським.

Значних, хоча здебільшого неприємних для населення України змін зазнала група послуг (табл. 3). Особливо треба відзначити зменшення норм на третину щодо обсягів комунальних послуг із водопостачання та водовідведення, а також незначне збільшення норм із використання стаціонарного телефона (на 10 хв. на місяць), тобто менше хвилини на день, що, звичайно, не є відображенням дійсності, адже телефонні розмови стали повсякденним заняттям. Крім того, не враховано використання мобільного зв'язку, який, у свою чергу, активно витісняє стаціонарний телефон.

Таблиця 2

Споживчі кошики України, Німеччини та Польщі
 (за складовою «Чоловічий одяг та взуття»)
 (складено авторами на основі [2] та [16])

Товар	Україна	Німеччина (4,5 % від МЗП)	Польща (4,9 % від МЗП)
Плащ, костюм	1 на 5 років	1 на 4 роки 1 на 2 роки	1 на 3 роки 1 на 2 роки
Светр та джинси	1 на 3 роки	1 на 1,5 року 1 на 1 рік та 8 місяців	1 на 2 роки 1 на 2,5 роки
Труси	6 на 1,5 років	5 на півроку	3 на півроку
Майка	2 на 1 рік	5 на 1 рік	2 на 1 рік
Краватка	1 на 5 років	1 на 2 місяці	1 на 4 місяців
Туфлі осінні	2 на 5 років	1 на 1 рік	1 на 2 роки
Кросівки	1 на 3 роки	1 на 2 роки	1 на 3 роки
Шкарпетки	10 пар на 1 рік	1 пара на 1 місяць	1 пара на 1 місяць
Гумове взуття	1 на 7 років	1 на 7 місяців	1 на 2 роки

Таблиця 3

Зміни у категорії «Послуги» в СК працездатної особи в Україні у 2017 р.
 порівняно з 2000 р.
 (розроблено авторами на основі [1] та [2])

Вид послуги	Річна норма споживання	
	2000 р.	2017 р.
Постачання холодної води	38,3 м ³	28,8 м ³
Постачання гарячої води	28,8 м ³	19,2 м ³
Користування місцевим телефонним зв'язком	15 хв. на місяць	25 хв. на місяць
Стрижка в перукарні	4 рази на рік	6 разів на рік
Послуги культури	12 разів (на сім'ю)	6 разів, 6 книг (на 1 особу)

Розробники вітчизняного СК також не врахували витрати на міжміські поїздки, які здебільшого мають розвивальний характер або емоційне наповнення повсякденності. До того ж не було враховано і те, що сучасний ритм життя потребує постійного доступу до «свіжої» інформації, тобто використання Інтернет-послуг.

Зазначимо, що проведений аналіз зв'язків між головними соціальними показниками в Україні – МЗП, ПМ і СК – та їх міжнародні порівняння свідчать про неузгодженість

цих показників між собою, що значно знижує можливості чинної державної системи соціального захисту запобігти зубожінню населення України та забезпечити планомірне зростання якості й рівня життя. Механізми формування МЗП й інших соціальних індикаторів в Україні потребують істотного реформування з урахуванням реалій сьогодення.

Отже, збільшення МЗП є цілком назрілим та необхідним рішенням. Підвищення МЗП у сучасній Україні є необхідним, по-перше, як матеріальний стимул до праці. По-друге, воно сприятиме зростанню купівельної спроможності населення, що повинно спонукати підприємства збільшувати пропозицію товарів і послуг на ринку. Максимальний ефект такий перебіг подій забезпечить за умови надання споживачами переваги вітчизняній продукції. По-третє, зростання МЗП зменшить видатки бюджету на субсидії і матеріальну допомогу малозабезпеченим родинам та збільшить податкові надходження до Пенсійного фонду. Однак поряд із цим виникають нові загрози для національної економіки.

Адекватність різкого підвищення МЗП викликає сумніви. Проведений вище аналіз залежності темпів розвитку економіки й рівня заробітної плати свідчить те, що передумовою для зростання оплати праці є збільшення ВВП на душу населення. Отже, підвищення МЗП удвічі можливе за умови зростання ВВП також у 2 рази. Неможливо заперечувати й те, що ці категорії взаємозв'язані, адже лише робоча сила здатна створити додану вартість, проте на міжнародних ринках український продукт дотепер був значно дешевший саме за рахунок дешевої робочої сили. Переживши шок від втрати російського ринку збуту, більшість великих підприємств ще не відновили свої торговельні обороти, тому значне зростання витрат на заробітну плату може негативно вплинути на їх конкурентоспроможність.

Необґрунтоване значне підвищення МЗП може призвести до таких негативних макроекономічних наслідків, як зростання темпів інфляції та безробіття серед некваліфікованих працівників; банкрутство малих підприємств, особливо в депресивних регіонах, через неспроможність наростити фонд оплати праці майже вдвічі; поширення неповної зайнятості та збільшення кількості працівників, які перебувають у неоплачуваних відпустках; додаткове навантаження на місцеві бюджети.

Беззаперечно, підвищення МЗП обумовлене вагомими факторами та є необхідністю у сучасному українському суспільстві. Проте удосконалення механізмів визначення і зростання МЗП повинні враховувати системний підхід. Кризова ситуація в економіці країни не дозволяє безболісно проводити раптові радикальні зміни. Тому передусім **необхідно розробити поетапну програму зростання величини МЗП**. Прийнятним, на нашу думку, є початкове збільшення поточного показника МЗП не більше ніж на 30 % на початку року із поступовим зростанням на наступних етапах реформування. Таким чином, підприємства матимуть можливість пристосуватися до нових умов, знайти додаткові ресурси на фонд оплати праці без втрати грошового обороту.

По-друге, **МЗП повинна підвищуватися не за рахунок інфляційних процесів, а в реальній вартості**. Як показали результати проведених нами досліджень, за останні роки українська реальна МЗП не підвищувалася, а, навпаки, зменшувалася. У цілому збільшення оплати праці працівників із невисоким доходом має позитивний вплив на загальний стан економіки країни. Пояснити це явище можна тим, що підвищення заробітної плати веде до збільшення купівельної спроможності споживачів, а оскільки населення із низьким рівнем доходу має високу схильність до споживання, то зростання попиту на товари приведе до підвищення сукупного попиту і пропозиції, отже,

покращиться загальний економічний стан країни. Однак оскільки на початкових етапах гроші для виплати зарплати не підкріплюються товарною пропозицією, важливою є регуляторна політика Національного банку України.

По-третє, для уникнення значного розриву між реальним та номінальним значенням МЗП **заробітна плата повинна переглядатися частіше, ніж це визначено чинним українським законодавством**. За умов прискореного темпу інфляції, тобто, наприклад, якщо понад два місяці показник інфляції перевищує більш як на 2 % рівень, закладений до бюджету на поточний рік, рівень МЗП повинен коригуватися.

По-четверте, доцільним є **перегляд складу та вартості споживчого кошика**, доповнення його новими товарами і послугами, зокрема Інтернет-послугами, міжміськими поїздками, мобільним зв'язком, збільшення норм споживання продуктів харчування, використання комунальних послуг та зменшення чинних стандартів використання товарів тривалого користування (одягу, меблів, техніки тощо). До того ж до вартості прожиткового мінімуму необхідно додати підвищені ціни на комунальні, транспортні й медичні послуги. Доцільно відмовитися від підходу до простого відтворення робочої сили і перейти до відтворення трудових ресурсів країни.

По-п'яте, запровадження **диференціації МЗП за регіонами країни**. Регіони України не є однорідними за рівнем економічного розвитку. Аналіз статистичних даних доводить, що вартість однакового набору товарів в окремих областях є різною, тому підхід до встановлення єдиної національної МЗП є помилковим. Ми пропонуємо додатково встановити регіональні МЗП, які б враховували особливості розвитку окремих територій. Тобто, окрім загальнодержавного визначеного рівня МЗП, у регіонах, де ціни на товари СК перевищують середні, доцільно запровадити регіональні надбавки до МЗП, які виплачуватимуться з регіональних бюджетів за рахунок вищих податкових надходжень унаслідок більш високих рівнів середньої заробітної плати.

Існування двоступеневої системи МЗП дозволить бідним регіонам, у яких вартість життя нижча за загальнодержавний рівень, підвищити рівень життя за рахунок виплати національної МЗП, а областям, у яких локальна вартість проживання вища за загальнодержавний рівень, споживати необхідну кількість товарів та послуг за рахунок виплати регіональної МЗП. Як доводить досвід США, існування національного та регіонального рівнів МЗП позитивно впливає на загальний добробут країни [18].

Висновки. Питання встановлення рівня гідної оплати праці в Україні поставлене надзвичайно гостро. Недооцінювання трудових ресурсів породжує демотивацію працівників до праці та її низьку продуктивність, що, у свою чергу, призводить до зниження ефективності національної економіки та стримування розвитку суспільства, кризових явищ. МЗП у цьому контексті є необхідним соціальним інструментом – гарантом держави, що має на меті забезпечити кожного працюючого жителя України достатнім рівнем добробуту. Проведене нами дослідження довело, що існує великий розрив між рівнем МЗП в Україні та європейських країнах, уповільнення зростання МЗП через високий рівень інфляції, обвал її вартості в умовах стрімкої девальвації гривні, застарілість у підходах до визначення СК та невідповідність соціального стандарту ПМ його реальній вартості. Усі перелічені чинники призвели до того, що українське населення за світовими мірками вважається бідним.

Механізми формування МЗП та інших соціальних індикаторів в Україні потребують істотного реформування з урахуванням реалій сьогодення. Використання запропонованих нами рекомендацій і заходів, на нашу думку, допоможе створити в

Україні ефективну систему національного добробуту, в якій кожна працююча людина могла б отримувати гідну оплату своєї праці.

Література

1. *Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення* : Постанова Кабінету Міністрів України № 656 від 14.04.2000 р. [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України. – 2000. – № 16. – С. 97. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-%D0%BF/ed20000414>.
2. *Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення* : Постанова Кабінету Міністрів України № 780 від 11.10.2016 р. [Електронний ресурс] // Урядовий кур'єр. – 2016. – № 212. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-%D0%BF>.
3. *Про оплату праці* : Закон України № 108/95-ВР від 24.03.1995 р. (в ост. ред. від 01.01.2017 р.) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 17. – С. 121. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>.
4. *Про прожитковий мінімум* : Закон України № 966-XIV від 15.07.1999 р. (в ост. ред. від 09.12.2012 р.) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 38. – С. 348. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-14>.
5. *Архив курсов НБУ, 2017* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://index.minfin.com.ua/arch/?nbu>.
6. *Герасименко, П.* Мінімальна зарплата: світові стандарти і українські реалії [Електронний ресурс] / П. Герасименко // Zaxid.net. – 13.07.2011 р. – Режим доступу : http://zaxid.net/news/showNews.do?minimalna_zarplata_svitovi_standarti_i_ukrayinski_realiyi&objectId=1231038.
7. *Давидов, Г. М.* Моделювання мінімальної заробітної плати в системі економічних показників / Г. М. Давидов, Н. С. Шалімова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки: зб. наук. пр. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – Вип. 21. – С. 86–97.
8. *Державна служба статистики України, 2017* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. *Доповідь ПРООН: Україна зайняла 84-те місце серед 188 країн світу* [Електронний ресурс]. – 30.03.2017 р. – Режим доступу : <http://www.un.org.ua/ua/informatsiyni-tsentri/news/4089-dopovid-proon-ukraina-zainiala-84-e-mistse-sered-188-krain-svitu>.
10. *Економіка праці та соціально-трудова відносина* : підручник / А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. О. Герасименко та ін. ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. – К. : КНЕУ, 2009. – 711 с.
11. *Інформація щодо фактичного розміру прожиткового мінімуму* [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу : http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article;jsessionid=F664BF1F4FCD547FEF20ADC86E4377D9.app1?art_id=194555&cat_id=141688.
12. *Луняк, І. В.* Підвищення мінімальної заробітної плати – об'єктивний процес впровадження соціального стандарту нормального відтворення зайнятого населення / І. В. Луняк // Економіка та підприємництво : зб. наук. пр. молодих учених та аспірантів / МОНУ, ДВНЗ "КНЕУ ім. В. Гетьмана" ; відп. ред. С. І. Дем'яненко. – Київ : КНЕУ, 2009. – Вип. 23. – С. 355–363.
13. *Панченко, О.* Споживчий кошик українця «по-багатому»: кава, плазма і без дозвілля [Електронний ресурс] / О. Панченко // Правда. – 22.03.2016 р. – Режим доступу : <http://pravda.if.ua/news-94211.html>.
14. *Пищуліна, О. М.* Соціальне значення мінімальної заробітної плати та її роль у формуванні ціни робочої сили на ринку праці України / О. М. Пищуліна // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 4(5). – С. 134–141.
15. *Попівняк, Р. Б.* Порівняльний аналіз механізму регулювання мінімальної заробітної плати у

- зарубіжних країнах та в Україні / Р. Б. Попівняк // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. – 2012. – Вип. 9(3). – С. 93–98. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efnof_2012_9%283%29__13.
16. *Украинец, немец, поляк: что в потребительской корзине* [Электронный ресурс] // Сегодня. – 18.05.2014 г. – Режим доступа : <http://www.segodnya.ua/print/economics/finance/ukrainec-nemec-polyak-cto-v-potrebitelskoy-korzinke-20918.html>.
17. *Country: Germany Subject: Consumer Price Index* [Electronic resource]. – 2017. – Accessed mode : <http://stats.oecd.org/mei/default.asp?lang=e&subject=8&country=DEU>.
18. *Shuh, J. Doing the Right Thing, the Right Way: A Regional Minimum Wage* [Electronic resource] / J. Shuh // Thirdway.org. – 02.11.2016. – Accessed mode : <http://www.thirdway.org/report/doing-the-right-thing-the-right-way-a-regional-minimum-wage>.
19. *Eradicate extreme hunger and poverty* [Electronic resource] – 2017. – Accessed mode : <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/post-2015/mdgoverview/overview/mdg1/>.
20. *GDP per capita* [Electronic resource]. – Accessed mode : <http://www.tradingeconomics.com/country-list/gdp-per-capita>.
21. *Minimum wage statistics* [Electronic resource]. – 2017. – Accessed mode : http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Minimum_wage_statistics.

Отримано 13.04.2017 р.

Проблемы определения минимальной заработной платы в Украине

**ИРИНА НИКОЛАЕВНА СОТНИК^{*},
АЛЕКСЕЙ ИВАНОВИЧ КАРПИЩЕНКО^{**},
ТАТЬЯНА ВИТАЛЬЕВНА ЯКУШКО^{***}**

^{*} доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки і бізнес-адміністрування Сумського державного університету, ул. Р.-Корсакова, 2, г. Суми, 40007, Україна, тел.: 00-380-542-332223, e-mail: insotnik@gmail.com

^{**} кандидат економічних наук, професор, професор кафедри економіки і бізнес-адміністрування Сумського державного університету, ул. Р.-Корсакова, 2, г. Суми, 40007, Україна, тел.: 00-380-542-332223, e-mail: a.karpishchenko@ukr.net

^{***} студент Учебно-научного інституту фінансів, економіки і менеджмента імені Олега Балацького Сумського державного університету, ул. Р.-Корсакова, 2, г. Суми, 40007, Україна, тел.: 00-380-542-332223, e-mail: tetiana.yakushko@gmail.com

В статтю проаналізовано сучасне становище, проблеми і шляхи удосконалення формування мінімальної заробітної плати в Україні. Розглянуто поняття і роль мінімальної заробітної плати, досліджено динаміку номінальної і реальної мінімальної оплати праці, визначено економічні взаємозв'язки між мінімальною заробітною платою, споживачою кошиком і прожиточним мінімумом, в основу яких, в порівнянні з іншими, покладено комплексний аналіз динаміки цих показників в Україні з використанням міжнародних порівнянь. На основі результатів аналізу ключових економічних індикаторів в сфері оплати праці і якості життя запропоновано ряд рекомендацій по удосконаленню механізмів визначення мінімальної заробітної плати в Україні, які в порівнянні з іншими базуються на всебічній оцінці наслідків необґрунтованого підвищення мінімальної заробітної плати і враховують досвід розвинутих країн світу.

Ключевые слова: государственное управление, минимальная заработная плата, номинальная и реальная заработная плата, потребительская корзина, прожиточный минимум.

Mechanism of Economic Regulation, 2017, No 2, 24–39
ISSN 1726-8699 (print)

Problems of Determining Minimum Wage in Ukraine

IRYNA M. SOTNYK*,
OLEKSII I. KARPISHCHENKO**,
TETIANA V. YAKUSHKO***

* *Dr. (Economics), Professor, Department of Economics and Business-Administration,
Sumy State University, R.-Korsakova Street, 2, Sumy, 40007, Ukraine,
phone: 00-380-542-332223, e-mail: insotnik@gmail.com*

** *C.Sc. (Economics), Professor, Department of Economics and Business-Administration,
Sumy State University, R.-Korsakova Street, 2, Sumy, 40007, Ukraine,
phone: 00-380-542-332223, e-mail: a.karpishchenko@ukr.net*

*** *Student of Balatsky Academic and Research Institute of Finance, Economics and Management,
Sumy State University, R.-Korsakova Str., 2, Sumy, 40007, Ukraine,
phone: 00-380-542-33222, e-mail: tetiana.yakushko@gmail.com*

Manuscript received 13 April 2017

This paper investigates current conditions, problems and ways of improving minimum wage formation in Ukraine. The concept and role of minimum wage in the economy as well as the dynamics of nominal and real minimum wage levels were considered. Based on international comparisons and comprehensive analysis of the dynamics of minimum wage, consumer basket and cost of living in Ukraine, it is substantiated the close economic relationship between these indicators. The results of investigation of key economic indicators concerning wages and life quality allowed offering a number of recommendations to improve the mechanisms for determining minimum wage in Ukraine. The proposed improvements are based on a comprehensive assessment of consequences of unjustified minimum wage increase and take into account the experience of the development countries in this field.

Keywords: government regulation, minimum wage, nominal and real wage, consumer basket, living wage.

JEL Codes: J31, E24, J38

Tables: 3; Figures: 3; References: 21

Language of the article: Ukrainian

References

1. Pro zatverdzhennya naboriv produktiv kharchuvannya, naboriv neprodovol'chykh tovariv ta naboriv posluh dlya osnovnykh sotsial'nykh i demohrafichnykh hrup naseleण्या [On approval of sets of food, non-food items and sets of services for major social and demographic groups of population]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy # 656 vid 14.04.2000 r. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-%D0%BF/ed20000414>.
2. Pro zatverdzhennya naboriv produktiv kharchuvannya, naboriv neprodovol'chykh tovariv ta naboriv posluh dlya osnovnykh sotsial'nykh i demohrafichnykh hrup naseleण्या [On approval of sets of food, non-food items and sets of services for major social and demographic groups of population]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy # 780 vid 11.10.2016 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*.

- Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-%D0%BF>.
3. Pro oplatu pratsi: zakon Ukrainy [On wages: Law of Ukraine]. # 108/95-VR vid 24.03.1995 (v ost. red. vid 01.01.2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>.
 4. Pro prozhytkovyi minimum: zakon Ukrainy [On living wage: Law of Ukraine]. # 966-XIV vid 15.07.1999 (v ost. red. vid 09.12.2012). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-14>.
 5. *Arkhyv kursov NBU* [Archive of National Bank of Ukraine exchange rates]. (2017). Retrieved from <http://index.minfin.com.ua/arch/?nbu>.
 6. Gerasymenko, P. (2011). *Minimal'na zarplata: svitovi standarty i ukrayins'ki realiyi* [Minimum wage: world standards and Ukrainian reality]. Retrieved from http://zaxid.net/news/showNews.do?minimalna_zarplata_svitovi_standarti_i_ukrayinski_realiyi&objectId=1231038.
 7. Davydov, G. (2012). Modelyuvannya minimal'noyi zarobitnoyi platy v systemi ekonomichnykh pokaznykiv [Modelling of minimum wage in economic indicators' system]. *Naukovi praci Kirovogradskogo nacionalnogo texnichnogo universytetu. Ekonomichni nauky*, 21, 86–97.
 8. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy* [State Statistics Service of Ukraine]. (2017). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.
 9. *Dopovid' PROON: Ukrayina zaynyala 84-e mistse sered 188 krayin svitu* [Report of UNDP: Ukraine took the 84th place out of 188 countries in the world]. (2017). Retrieved from <http://www.un.org.ua/ua/informatsiinyi-tsentri/news/4089-dopovid-proon-ukraina-zainiala-84-e-mistse-sered-188-krain-svitu>.
 10. Kolot, A., Grishnova, O., Gerasymenko, O. et al. (2009). *Ekonomika pratsi ta sotsial'no-trudovi vidnosyny* [Labour economics and social and labour relations]. Kyiv: KNEU.
 11. *Informatsiya shchodo faktychnoho rozmiru prozhytkovoho minimumu* [Information on actual living wage size]. (2016). Retrieved from http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article.jsessionid=F664BF1F4FCD547FEF20ADC86E4377D9.app1?art_id=194555&cat_id=141688.
 12. Luniak, I. (2009). Pidvyshchennya minimal'noyi zarobitnoyi platy – ob'yektyvnyy protses vprovadzheniya sotsial'noho standartu normal'noho vidtvorennya zaynyatoho naseleння [Raising of minimum wage is an objective process of implementing social standard of normal playback of employed population]. *Ekonomika ta pidpryyemnytstvo : zb. nauk. pr. molodykhuchenkykh ta aspirantiv*, 23, 355–363.
 13. Panchenkof, O. (2016). Spozhyvchyy koshyk ukrayintsya «po-bahatomu»: kava, plazma i bez dozvillya [Consumer basket of Ukrainian “in rich”: coffee, plasma and no entertainment]. Retrieved from <http://pravda.if.ua/news-94211.html>.
 14. Pyskulina, O. (2007). Sotsial'ne znachennya minimal'noyi zarobitnoyi platy ta yiyirol' u formuvanni tsiny robochoyi syly na rynku pratsi Ukrainy [The social value of the minimum wage and its role in the cost of labour in the labour market Ukraine formation]. *Strategichni priorytety*, 4, 134–141.
 15. Popivniak, R. (2012). Porivnyal'nyy analiz mekhanizmu rehulyuvannya minimal'noyi zarobitnoyi platy u zarubiznykhk rayinakh ta v Ukraini [Comparative analysis of the mechanism of regulation of minimum wages in foreign countries and in Ukraine]. *Ekonomichni nauky. Ser. Oblik i finansy*, 9(3), 93–98.
 16. *Ukraynets, nemets, polyak: chto v potrebytel'skoy korzynie* [Ukrainian, German, Pole: what is in the consumer basket]. (2014). Retrieved from <http://www.segodnya.ua/print/economics/finance/ukrainec-nemec-polyak-chto-v-potrebitelskoy-korzinke-20918.html>.
 17. *Country: Germany Subject: Consumer Price Index* (2017). Retrieved from <http://stats.oecd.org/mei/default.asp?lang=e&subject=8&country=DEU>.
 18. Shuh, J. (2016). *Doingt he Right Thing, the Right Way: A Regional Minimum Wage*. Retrieved from <http://www.thirdway.org/report/doing-the-right-thing-the-right-way-a-regional-minimum-wage>.

19. *Eradicate extreme hunger and poverty* (2015). Retrieved from <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/post-2015/mdgoverview/overview/mdg1/>.
20. *GDP percapita* (2017). Retrieved from <http://www.tradingeconomics.com/country-list/gdp-percapita>.
21. *Minimum wages tatistics* (2017). Retrieved from http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Minimum_wage_statistics.